

«Plug» – novine za zaštitu seljačkih interesa

U radu se govori o Plugu, glasilu Komunističke partije, koji je po riječima urednika Milana Vinkovića postigao dosta zapažen uspjeh na području kotara Našice, prvenstveno, zbog drvne industrije gdje je radilo dosta radnika sklonih akcijama komunističkih sindikata. Glasilo je djelovalo kao svojevrsna sindikalna organizacija i kao pravni savjetnik glede rješavanja malverzacija oko agrarne reforme. Gledalo je, što je delikatno, kako riješiti hrvatsko nacionalno pitanje i jedino se rješenje nudilo da se stvori federacija slobodnih naroda na Balkanu. Pokazivalo je također i naklonost prema seljaštvu, pa je posebno zanimljiv diskurs kojim se Plug oborio na Radićevo prihvaćanje Vidovdanskog ustava i ulazak u koalicijsku vladu s radikalima. List je ugašen 1926. voljom režima kad je ćirilskim izdanjem pokušao prijeći okvire lokalnoga našičkog kraja.

Ključne riječi: glasilo Plug, Komunistička partija Jugoslavije, HSS, Našice, sindikat, tisak, cenzura.

Uvod

Borba za politička prava radničke klase dobiva svoj novi okvir u sklopu versajске Europe. Svuda je pobijedilo načelo općeg prava glasa, koje u isti mah nije značilo i pobjedu demokratskih snaga. U okviru takve situacije vladajuće strukture, a pod tim se može misliti jedino na bankare i industrijalce, kao izuzetnu prijetnju uviđaju komunistički prevrat u feudalnoj Rusiji. Za politički prevrat u njihovim državama bio bi dovoljan jedan povoljan trenutak. Lenjin je, osvrćući se na poslijeratnu situaciju u Italiji, primjerice izjavio da se tu vlast kotrlja na ulici. U Italiji je pobijedio fašizam i upravo zbog mogućeg prevrata dolazi do sprege krupnog kapitala, koji osigurava monopolistički položaj u državi, i populističkog lidera koji osigurava svoju diktaturu stabilnim finansijskim zaleđem. Na taj je način demokracija skrenula ka populizmu koji se očituje gubitkom liberalnih ideja koje su veličale prava pojedinaca, a koja su se temeljila na slobodarskim idejama koje jamče Ustavi. Populistički pokreti bit će poznati po iskorištavanju parlamentarne procedure kojom su došli na vlast, a potom će populističkog vođu suponorati kao izvor prava. Bogati slojevi društva će nekritički promatrati totalitarne pokrete, a zbog veoma jednostavnog načina razračunavanja s komunističkim strankama, podržavat će i njihove programe.

Monopolistički položaj krupnog kapitala u društvu imat će svoje zaleđe u javnosti koja je također određena krupnim kapitalom pa će čitav privredni sustav

biti podređen ideologiji zaštite domaće industrije, zapravo gospodarstva. Na takav način, indoktrinacijom koja se postiže putem masovnih medija, dolazi do gubitka vrijednosti koje bi trebao imati pojedinac – glasač. Društvo gubi svoju strukturanost,¹ racionalni pojedinac postaje čovjek mase koji nije pripadnik nikakve socijalne grupe, već je potreban materijal, onoliko koliko je uključen u masovno ludilo oko njega.² Gubeći smisao za vlastiti politički angažman u sklopu klase kao njegove primarne grupe, subjekt postaje pripadnikom mase koja je po definiciji nepolitična.

Ono što će propovijedati teoretičari «lijevog» opredjeljenja jest da se socijalističke stranke u borbi protiv fašističkih stranaka moraju ponašati reakcionarno, misleći pod tim da se te stranke moraju boriti za demokratske strukture funkcioniranja vlasti, što znači da im je u interesu osigurati opstanak Ustavima i općim pravima čovjeka i građanina. Ovo razdoblje je razdoblje monopolističkog kapitalizma u kojem se gube i jednaka prava građana, kao ekonomskih subjekata tržišta u sklopu funkcioniranja nacionalnih ekonomija. Za zaključiti je da će komunisti morati nastojati na argumentima legalnosti, dakle, ako se u državi favorizira monopol, tada se treba boriti za jednaka prava na tržištu. Nacionalno pitanje ne treba ignorirati, već mu treba pristupiti iz njegove sadržajne strukture zato što nacionalizam pretpostavlja stvaranje nove političke zajednice kojoj će komunističke stranke dati *pravilan ideološki sadržaj*.

Ideološka podloga «Pluga»

U Našicama 1. studenog 1925. godine počinju izlaziti novine *Plug*, koje su danas malo poznate, zanimljive po sadržaju, no još zanimljivije po pozadini kojom se željelo postići određeni politički cilj, odnosno pokrenuti političku akciju. Radi se o glasilu Komunističke partije koja je u ovo vrijeme u ilegali. Podnaslov časopisa glasi *Novine za zaštitu seljačkih interesa*, a kako sam autor govori, vladajuća buržoazija Jugoslavije nastoji da na što koherentniji način učvrsti svoje pozicije na račun životnih interesa radnih masa. «Razumijevanje političkih i ekonomskih problema biti će putokaz radnom narodu na putu ka boljoj budućnosti...», tako da uredništvo teži i prosvjećivanju širokih radnih masa. Uredništvo *Pluga* teži klasno osviještenom čitateljstvu koje će s vremenom prerasti u «Savez za zaštitu seljačkih interesa», odnosno svojevrsan sindikat.

¹ A. O. Hirschman, *Retorika reakcije*, Zagreb 1998, 31. «...Le Bon je utemeljio teoriju na oštro razgraničenoj podjeli između pojedinca i mase...pojedinac je racionalan, možda kultiviran i proračunat; masa je iracionalna, lako povodljiva, nesposobna razlučiti za i protiv, sklona bezumnom oduševljavanju...».

² H. Arendt, *Totalitarizam*, Zagreb 1996, 28.

Ta činjenica ne govori nam mnogo ako se donekle ne upoznamo s biografijom glavnog urednika časopisa *Plug*, Milana Wollnera (kasnije mijenja prezime u Vinković). Milan Wollner – Vinković rođen je 19. veljače 1901. u Našicama u obitelji veletrgovaca.³ Do 1925. bio je uvelike poznat i vlastima i simpatizerima kao uvjereni aktivist komunističke partije (SRPJ k). Od 1919. je njezin član. Sudionik je afere Diamantstein i tada surađuje s Vladimirom Čopićem. Za vrijeme Obznane 1920. kao sekretar omladine u Zagrebu, zajedno s Jankom Mišićem, Štefekom Cvijićem i Zwergerom, izdaje časopis *Crvena Zvijezda*. Tada prvi put završava u zatvoru na nekoliko mjeseci. Nakon odslužene kazne Vinković je protjeran iz Zagreba u Našice, a iz Našica odlazi u Nachod u Češku, gdje završava tkalačku školu, no u isto vrijeme radi i kao agitator. Nakon školovanja u Češkoj želi nastaviti s političkim radom u tvornici tkanja i predenja u Dugoj Resi, ali je odbijen kao nepoželjan «boljševik». Tada Vinković odlazi na univerzitet u Frankfurt N/M gdje nastavlja školovanje. Tamo stupa u vezu s komunistima (veza mu je bio Sima Miljuš) i aktivno sudjeluje na organiziranju oružanog prevrata u pokrajini Hessen–Nassau 1923. godine.⁴ Iz Njemačke Vinković prelazi preko Švicarske u Francusku, u Pariz, gdje je po nalogu partije radio dvije godine na organizaciji ćelija po tvornicama. Izdao je i prve tvorničke novine u Francuskoj uopće, *L'etincelle*, u prijevodu *Iskra*, u tvornici Thompson. Poslije završenih studija dolazi u Našice, gdje počinje s izdavanjem seljačkih novina *Plug*. Cilj ovih novina bio je u javnosti stvoriti odbojnost prema sporazumu Radić – Pašić, no kako je *Plug* ostvario veoma veliki uspjeh, rukovodstvo Seljačke internacionale *Plug* prima u članstvo, a šefovi partijske organizacije u Beogradu (dr. Sima Marković) zalažu se da *Plug* počne izlaziti i na ćirilici. Nakon dvanaest brojeva koji su bili posvećeni korupciji unutar vlade, trinaesti broj tiskan i na ćirilici bio je zabranjen, a autor zatvoren u Osijeku i osuđen na dvije godine po «stamparskoj krivici».

Ovim bih radom želio upoznati čitateljstvo s ovim listom, o kojem se govori i u autobiografiji, a sam ga je urednik prije smrti pohranio i to u obliku fotografija, u Našički muzej.

³ Gospođa Vera Vinković, kći Milana Vinkovića, ustupila mi je očevu autobiografiju koju je napisao 20. travnja 1946. godine.

⁴ Iz autobiografije, «...Prvi mitraljez za tamošnji proletarijat nabavio sam ja i zato primio priznanje Vilima Picka današnjeg vođe njemačkog proletarijata. Oružane akcije vodio sam tamo sa drugom Steigerwaldom i Kellerom, a od Jugoslavena surađivali su Moma Djordjević, koji je poslije sjedio 10 godina sa Mošom u Mitrovici, Oton Krstanović streljanom u Beogradu po Nijemcima i Stamenko Radojković iz Čuprije. Dočim sam stalno bio u društvu sa ideolozima partije Wittfogelom i spisateljicom Hermina zu Muhlen. Odražavao sam veze i sa drugom Lendle iz Mannheima koga sam snabdijevao sa dinamitom za dizanje velikog mosta koji spaja Mannheim sa Ludwigshafenom, gdje su bili Francuzi, jer se htjelo spriječiti dolaženje u pomoć francuskih trupa njemačkoj reakciji ... konačno je izdaja vodstva na čelu sa Brandelom dovela do puča generala Seckta...».

Plug – Novine za zaštitu seljačkih interesa

Novine se dijele u nekoliko tematskih cjelina: Internacionalni pogled, Ekonomski pogled, Socijalni pogled. Uz ove tematske odrednice nalaze se i seljački dopisi, popisi sajмова, reklame itd. Novine su izlazile jedanput tjedno po cijeni od 1,50 dinara. Glasilo je tiskano u Prvoj hrvatskoj dioničkoj tiskari u Osijeku kod ravnatelja Rudolfa Svedla. Budući da je opseg ovog materijala velik, nastojat će obraditi najzanimljivije teme iz novina.

U podnaslovu prvog broja novina uredništvo *Pluga* objašnjava što je cilj objavljivanja novina. Uredništvo objašnjava da im je krajnji cilj što bolje informiranje seljaka o političkoj i gospodarskoj situaciji, no u isto vrijeme želi seljacima objasniti koje zahtjeve i koje teze trebaju postaviti u borbi za obranu vlastitih interesa. «...Ako za vrijeme raspravljanja između samih seljaka, i za vrijeme doticaja između seljaka i radnika, mi uspijemo uvjeriti seljake o potrebi uskog saveza između radnog naroda varoši i sela, mi smo učinili jedan odlučni korak na putu k pobjedi čitave radničke klase...».⁵

Vidljivo je iz samog uvoda da uredništvo ideološki nastoji seljake pridobiti na zajedničku akciju, s ciljem osnivanja «Saveza za zaštitu seljačkih interesa» koji bi kao centar za okupljanje istomišljenika okupljao simpatizere, organizirane članove saveza. Pitanje koje si možemo postaviti jest, je li Vinković imao u Našicama bazu za stvaranje ovog *Saveza*, je li ovo bila njegova inicijativa ili ju je podupirao obiteljskim kapitalom, jesu li za njegovu političku akciju postojali simpatizeri ili je glavnu riječ odigrao njegov novac? Da bismo mogli dobiti barem približne odgovore, potrebno je uočiti neke propuste koje čini Komunistička partija u svojem djelovanju u Hrvatskoj i Slavoniji od konstituiranja Kraljevstva SHS. Do dolaska Josipa Broza na čelo Komunističke partije,⁶ a to je bilo tek 1937. godine, Partija je bila razjedinjena u svojem političkom djelovanju. Najveći problem koji se nameće partiji jest njezino specifično gledanje na nacionalno pitanje. Naime, već je Vukovarski kongres 1920. usvojio zaključke Treće internacionale koja u svojem sadržaju zahtijeva od članica Partije suradnju s nacionalističkim strankama u borbi za komunističke ciljeve zbog revolucionarnog potencijala nacionalnog pitanja, no frakcijske struje unutar KPJ učinile su Partiju neprijateljskom prema tzv. nacionalističkim ideologijama.⁷ Predstavnicima srpskih komunista

⁵ Arhivski fond Zavičajnog muzeja u Našicama, *Plug*, br. 1, 01. 11. 1925.

⁶ Ivan Jelić, *Komunisti i revolucija*, Zagreb 1977, 22. «...glavni zadaci su mu bili: reorganizacija Partije (rješavanje frakcija, op.a.), formiranje jednog dijela rukovodstva, pošto je drugi dio bio u Parizu, mobilizacija boraca za pomoć republikanskoj Španjolskoj...».

⁷ Ivan Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937.–1941.*, Zagreb 1972, 73. «... Knjiga srpskog marksiste Sime Markovića “Nacionalno pitanje u svjetlosti marksizma” ... on tvrdi da su nacionalne borbe u osnovi samo konkurentne borbe između buržoazija raznih nacija...». Sime Marković bio je istaknuti član KPJ, a na Vukovarskom je kongresu – uz Filipa Filipovića – izabran za sekretara KPJ.

nastavljaju politiku koju su vodili u nacionalno homogenoj državi prije rata, dok su hrvatski komunisti bili predstavnici naroda koji su i unutar Austro-Ugarske držali kako je važno odrediti se i prema nacionalnom pitanju. S druge strane, još za vrijeme Austro-Ugarske javlja se u Hrvatskoj «...revolucionarna nacionalistička omladina, koja se isticala revolucionarnim i beskompromisnim stavovima o jugoslavenskom integralizmu...».⁸ (Banac ih zove «lijevi pribičevići»). Ova će grupa biti okosnica budućih komunističkih aktivista iz Hrvatske, a nastojanjem prema takvoj nacionalnoj integraciji izazvat će HSS i ostale građanske stranke u Hrvatskoj koji će se prema Komunističkoj partiji odnositi vrlo negativno. U dokumentima Vukovarskog kongresa ističe se ideja nacionalnog jedinstva i ravnopravnosti sviju nacionalnosti u zemlji.⁹ Ipak, priliku da se povežu s masama seljaka pobunjenih u Hrvatskoj 1920. komunisti nisu iskoristili, pa je i prilika za suradnju s grupama bliskima HSS-ovoj ideologiji propala. «...KPJ nije uspjela shvatiti važnost nacionalnih i seljačkih gibanja te je izgubila priliku da se nametne buntovnim seljacima».¹⁰ Zanimljivo je, s druge strane, za uočiti da je na području kotara Našice KPJ na izborima 28. studenog 1920. dobio preko 20% glasova, što je s obzirom na prosjek Hrvatske i Slavonije od 7,13% respektabilan postotak.¹¹ U Našicama i okolici postoje komunistički simpatizeri, a o tome svjedoči i veoma visok rast eksploatacije šuma na području grada Našica. Naime, još 1900. drvna je industrija porasla za 100% u odnosu na druge industrije u okolici.¹² Dioničko društvo Neuschlossove našičke tvornice tanina i propila naseljava za svoje potrebe stanovništvo u naselje Đurđenovac pored Našica, a simpatizeri komunista u pravilu dolaze iz radničkih sredina organizirani unutar sindikalnih organizacija. KP nastojat će poboljšati nepovoljan položaj koji je stekla u Hrvatskoj. Naravno, socijalni bunt i centar političke akcije protiv režima u Hrvatskoj bit će HSS, a KP kao konkurentska i za rješavanje seljačkog pitanja zainteresirana strana usmjerit će svoje djelovanje na slabljenje HSS-ova utjecaja među seljacima. S druge strane, HSS pokušava iskoristiti opadanje revolucionarnog naboja među radnicima u Hrvatskoj te suzbiti utjecaj komunističkih sindikata među radnicima,¹³ «pogotovo

⁸ Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb 1984, 312. «...Đuro Cvijić, Kamilo Horvatin, August Cesarec, Lovro Klemenčić, Miroslav Krleža i drugi», a neke od ovih aktivista spominje i Milan Vinković u svojoj autobiografiji.

⁹ Isti, 311.

¹⁰ Isti, 309.

¹¹ Isti, 308. i 310. (Karta 3.4. *Snage Komunističke partije na izborima 28. studenog 1920.*).

¹² Domagoj Waller, *Gospodarenje šumama kotara Našice početkom XX. Stoljeća, Našički zbornik*, br. 5, Našice 1999, 151.

¹³ Bosiljka Janjatović, *Politika HSS prema radničkoj klasi*, Zagreb 1981, 190. «Na skupštini HRS u Zagrebu 1. svibnja 1922. ... HRS se javlja kao nezavisan faktor uz predstavnike HSS-a ... predsjednik Trnjar je na toj sjednici uzviknuo "Živjela Rusija!" ... On je tada govorio i o potrebi sloge radnika i seljaka, te nužnosti realizacije seljačke i radničke republike, s tim što radnici djeluju i kao internacionalno svjesni i kao svjesni Hrvati» itd. Na 196. stranici: «Odjek

u razdoblju nakon 1925. kada ovaj sukob između HSS-ovih i komunističkih sindikata postaje naročito izražen».¹⁴

Vinković, kao što će biti pokazano, nastoji u uvjetima promjene političkih odnosa u Hrvatskoj, nakon priznanja Vidovdanskoj ustava od vodstva HSS-a, ojačati položaj KP-a među hrvatskim seljacima i radnicima, kao što i nalažu zahtjevi Treće internacionale i Vukovarskog kongresa. Iako će se činiti da je njegovo djelovanje možda posredovano partijskom organizacijom, čini mi se da se ovdje radi o jednom entuzijastu koji je svjestan partijske linije, ali je s druge strane daleko od partijske hijerarhije. Vinković je *par excellence* primjer revolucionarne omladine iz vremena «prevrata» 1918. koji je iz ideoloških razloga pristupio Komunističkoj partiji.

U prvom broju *Pluga* autor u rubrici «Internacionalni pregled» donosi u članku svoje viđenje «Konferencije u Lokarnu». Pritom govori kao o aktu kojim se želi osigurati nepravedno političko stanje u versajskoj Europi. Ligu naroda karakterizira kao ekspoziuru pobjedničkih naroda, prije svega Francuske i Engleske, da preko tog Saveza drži u pokornosti male i slabe narode. Autor ističe da je Rusija otvoreni protivnik tog saveza, a navodi i dalje kako je krajnji cilj konferencije u Lokarnu sustav jamstava koji osiguravaju mir na rijeci Rajni (između Francuske, Belgije i Njemačke), osigurava englesku prevlast u svijetu i na kraju pripravlja kapitalističke zemlje za rat protiv SSSR-a. Da bi se stvorio dojam kako je ovaj sustav jamstava isprovociran jedino interesima krupnih kapitalističkih država – očito prije svega Velike Britanije – pod ovim se člankom nalazi i članak «Poslije Lokarna». Tu nepotpisani autor informira čitateljstvo kako je nekoliko dana nakon potpisivanja «garancijskog pakta» došlo do pograničnog sukoba između Bugarske i Grčke (10. 11. 1925). Time autor želi naglasiti kako je sukob među članicama versajske Europe dopušten, ako on ne dira u interese velikih imperijalističkih sila. «Rusija kao otvoreni protivnik Lokarna i Lige naroda u ovim imperijalističkim i nasilničkim radnjama ne sudjeluje...».

Odmah pored ovog članka stoji rubrika «Ekonomski pogled» i članak «Agrarna kriza». Autor članka analizira pad cijene žita i ostalih agrarnih proizvoda od 1912. godine naovamo, pa kaže: «1912. za cijenu 1 kg pšenice moglo se kupiti 8 – 10 kutija šibica, danas 1 kg pšenice vrijedi nešto više od dva paketa šibica...». Uredništvo objašnjava da je pad cijene pšenice internacionalna pojava uzrokovana dobrom žetvom i uvozom jeftinije ruske pšenice koja je 1925. prvi put u znatnim količinama došla u promet na tržištu. No postavlja i pitanje, zašto pad cijena agrarnih proizvoda ne prati i pad cijena industrijskih proizvoda? Za autora članka

primjene Obznane doveo je do toga da se HRS koncentrira samo na konkurentsku borbu između ORS-a i drugih komunističkih sindikata ... žandarmerija HRS-ove akcije percipira kao produženu ruku HSS-a pred skupštinske izbore...».

¹⁴ Ista, 249.

to bi bila jedna prirodna pojava koja bi utjecala na pojeftinjenje života uopće. Agrarna kriza pogađa seljačko stanovništvo, ali ni radnici nisu profitirali od pojeftinjenja agrarnih proizvoda, pa isti navodi primjer iz Đurđenovca gdje su, pod izgovorom manjih troškova života, poslodavci smanjili radničke plaće. Na ovaj se članak nadovezuje naslov «Nova carinska tarifa – nova pljačka potrošača», pod kojim se raspravlja kako utjecaji tvorničara u državi, pod izgovorom državne privredne politike, dovode do varanja potrošača. Da bi se osigurala prodaja domaćih industrijskih proizvoda, postavljaju se visoke uvozne carine koje jeftinije strane proizvode pretvaraju u skuplje, a razliku plaća potrošač. Autor pojašnjava: «... za uvezeni gospodarski stroj (težak 66 kg) plaćala se carina od 146 dinara, sada 290 dinara... vršalice, sijalice, ... poskupjele su povišenjem carina do 25%. Isto tako plaća se i izvozna carina, na žito i stoku, pa se ovim proizvodima snižava cijena... npr. na 100 kg pšenice – 14 dinara, na grah – 22 dinara... što to znači danas kada je cijena žitu pala na polovicu i kad se naše žito ne može izvoziti u inozemstvo... to ne zna čini se ni nova Seljačka vlada».¹⁵ Politika carinskih tarifa gubi svoj značaj nakon Drugoga svjetskog rata,¹⁶ no u ovo je vrijeme to očito standardni postupak političke volje u ulozi uskog dijela domaće elite. Autor objašnjava: «Industrija u Jugoslaviji nalazi se u krizi i zato industrijalci traže što jaču carinsku zaštitu, kao da je to sredstvo za izlaz iz krize... Na taj način se postiže to da se sav teret današnje krize prebaci na leđa potrošačkih masa...». Da bi ovoj politici dao globalan značaj, u narednom broju *Pluga* donosi vijest kako je i Švicarska uvela privremenu zaštitnu carinsku tarifu.¹⁷ *Plug* zaključuje, seljaci da bi se spasili od potpune propasti, moraju se organizirati u Savez za zaštitu seljačkih interesa. Valja napomenuti da je likvidacija agrarne reforme mnoge sitne seljake dovela u težak položaj, a pad cijene žita doveo je i u pitanje otplatu zemlje krupnih zemljoposjednika koju su zaposjeli siromašni seljaci.¹⁸ Ono što se posebno

¹⁵ *Plug*, br. 1, 01. 11. 1925.

¹⁶ *Ekonomski leksikon*, Zagreb 1995, 81. «Carine su pokatkad korisno sredstvo za stvaranje uvjeta zaštite i razvoja domaće proizvodnje «u povojima», ali se smatra da na dulji rok štete globalnoj produktivnosti».

¹⁷ Razne vijesti, *Plug*, br. 4, 22. 11. 1925.

¹⁸ Zdenka Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj*, Zagreb 1997, 224. «... u godini 1924. ... Deflacijska monetarna politika ... nanijela je veliku štetu izvozu, osobito žitarica ... Pogodeni su i seljaci, jer su morali vraćati dugove, nastale u prethodnom razdoblju, prema realnim cijenama ... kamate su dostizale 60% i više...» itd. Na 263. stranici: «radi kupnje veleposjedničke zemlje seljaci su se zaduživali kod privatnih osoba i banaka ... kada su se zaduživali seljaci su se nadali blagom inflaciji, ali umjesto toga ... vrlo visoka vrijednost dinara ... u agrarnoj krizi ... nestašica novca». O tome i članak: Vladina financijska politika, *Plug*, br. 6. «... od 12 milijardi dinara budžeta za 1926. – 1927. godinu 1,5 milijarda se prikupila od neposrednih poreza, dok sve ostale državne prihode sačinjavaju posredni porezi! A posredne poreze plaća radnička i seljačka raja (potrošači). A «... to se povećanje budžeta i za ovu i za nastupajuću budžetsku godinu vrši u vremenu kada je dinar porastao na međunarodnom tržištu za 42%, što znači, da su budžeti za ove dvije godine stvarno udvostručeni».

nastoji istaknuti jest pitanje kako sve ove mjere koje uvećavaju cijene uvoznih proizvoda proizlaze iz vladine politike oporezivanja u kojoj je najvažnija stavka posredno oporezivanje koje se posebno odražava na standard građana? Odnosno, «... kapitalistička klasa izumila je posredne poreze zato, da ona ne bi plaćala i izdržavala državu iz svog bogatstva...».¹⁹ U istom članku nastavlja da «...ni takse nisu za sve jednake... Tako se kod takse za sudbene parnice plaća u sporovima do 500 dinara taksa od 30 din., do 1500 din. plaća se taksa od 50 din., do 10000 din od 70 din., u sporovima do 50000 din plaća se taksa od 150 din.... Što se sve taksira – svi ugovori o službi, putnice za inozemstvo, za promjenu prezimena, za uvjerenje o rođenju, za uvjerenje o smrti, o školskim stvarima, razne općinske takse... Sirotinja, koja se obično parniči sa 100, 200 ili 1000 dinara, plaća razmjerno daleko veću taksu nego oni bogataši, koji se parniče za 50, 100 hiljada ili milione...».

Nasuprot negativnim ocjenama domaće i svjetske ekonomske politike kapitalističkih država koje stvaraju neimaštinu, autor u članku «Socijalna politika u Sovjetskoj Rusiji» (u rubrici «Socijalni pogledi») navodi «pozitivne socijalne mjere kojima sovjetska vlast u Rusiji pokušava urediti pravedne odnose u društvu». Navodi i mjere vezane za osmosatno radno vrijeme. Za teže i po zdravlje štetne poslove predlaže radno vrijeme od 6 sati, a za mlade radnike u proizvodnji 4 – 6 sati. Osim toga, spominje razne socijalne mjere vezane za porodiljne naknade, porodiljni dopust, socijalnu pomoć u slučaju oboljenja radnika itd. Uz ovaj se nalazi i članak «Kongres privrednika» u kojem se uspoređuje položaj i uloga malog čovjeka s onim u sovjetskom društvu te navode zahtjevi domaćih privrednika za što većim poreznim odterećenjem. Naime, autor piše o kongresu na kojem privrednici konstatiraju da je zemlja u velikoj privrednoj i agrarnoj krizi. Na selu su male šanse za izvoz poljoprivrednih proizvoda zbog izuzetno dobre žetve u svijetu, a povišenje carina utječe na povišenje industrijskih proizvoda iako se konstatira kako novca ima u bankama, pa «privrednici zaključuju da bi se odlični rezultati mogli postići u restrikciji radničkih prava i većim porezima a odterećenju kapitalista».²⁰ Iz usporedbe prvoga članka s drugim vidljivo je da autor veliča socijalni program sovjetske Rusije, prvenstveno zbog nastojanja da se poboljša život radnog čovjeka.

U narednim izdanjima *Pluga* dosta je pažnje posvećeno agrarnoj reformi. Čitava se priča svodi na pasivnost seljačkih masa u uvjetima nastanka države. «Krivi su

¹⁹ Uvećavanje pljačke naroda posrednim porezima, *Plug*, br. 8, 26. 12. 1925, 1.

²⁰ Revolucija pod okriljem Kominterne, *Izabrani spisi Milana Gorkića*, Beograd 1987, 125. «... nesiguran kurs valute, koji se, stalnim manipulacijama ministarstva financija, koji sada vodi politiku financijskog kapitala i velikih banaka, umjetno povisuje dovodi ... do zaoštavanja odnosa između financijskog i industrijskog kapitala» itd. «Sve je to izazvalo zaoštavanje antisocijalne politike RR i ubrzalo pogoršanje položaja radnog stanovništva...» (Stanje u Jugoslaviji, 30. siječnja 1926).

za to sami seljaci. Za vrijeme prevrata 1918. godine siromašni seljaci su ostavili da njihovu sudbinu rješavaju gospoda po narodnim Vijećima... jer još je Dositej rekao: nije lud onaj koji pojede dvije pogače, nego onaj koji mu daje...». Prebacuje im se njihova klasna neosvijestjenost jer su mirne ruke predali oružje koje su donijeli s ratišta, a sada umjesto da gospodare vlastitom zemljom meta su ucjena različitih politika. *Plug* u članku «Kako upropaštavaju vojvođanskog seljaka»²¹ objašnjava kako je u Vojvodini agrarna reforma imala za cilj oduzeti veleposjede mađarskim «spahijama» i dati ga u ruke «novopečenim srpskim spahijama». Napadi radikalnog režima nastavljaju se na veleposjede, a svi oni koji bi se pobunili proglasili bi se antidržavnim elementima. Sitni seljaci i dobrovoljci koji su nešto zemlje i dobili postaju žrtvom velikih političkih stranaka – navodi se u članku – jer vlasti puštaju seljake da zemlju uzoru i zasiju, a nakon toga je dodijele nekom drugom koji je na izborima glasao za radikale (izbori su bili javni). Ista stvar spominje se u rubrici «Seljački dopisi» u kojoj se kritizira tzv. likvidacija agrarne reforme, zato što seljaci nisu u mogućnosti isplatiti iznose za zemlju veleposjednicima. Cijene agrarnih proizvoda su niske, a država nema sluha za probleme najsiromašnijih. «Bilo bi dobro da nam država izađe toliko u susret da nam da toliko mogućnosti da dođemo na jeftin način do poljoprivrednih sprava ... da nas oslobodi carine koja nam priječi da dođemo do ... pluga i brnjače...». Zaključak koji, upućenom čitaocu, *Plug* sugerira jest: ako se spusti uvozna carina na poljoprivredne proizvode, tada država ne ubire dovoljno poreza od seljaka, a ako ne ubere dovoljno poreza od seljaka, tada porez mora uzeti od kapitalista. Budući da je država zastupnik kapitalističkih interesa, ona nikada neće sniziti uvoznju carinu na strane industrijske proizvode. Državi je profitabilnije uvoziti potrebne strojeve nego subvencionirati vlastitu proizvodnju poljoprivrednih strojeva, čime u isto vrijeme štiti domaće gospodarstvenike, ali i uništava domaću privredu. Za ovo razdoblje karakteristično je prodavanje zemlje veleposjednika. Budući da država ne potiče poljoprivrednu proizvodnju, veleposjednici zbog nestašice novca, strojeva i radne snage nastoje likvidirati svoja gospodarstva. Najveću korist od svega toga imalo je Ministarstvo za agrarnu reformu koje je od svake prodaje veleposjeda zaradilo, po Pravilniku o naplaćivanju, knjiženju i utrošku 10% prinosa od kupovine velikih posjeda».²² U *Plugu* o ovim problemima najviše se piše u rubrici «Seljački dopisi». Često ti članci nisu potpisani imenom i prezimenom već nadimcima, pa je vjerojatno da uredništvo *Pluga* doručuje tekstove seljaka (što se osjeća u njihovu ideološkom suzvučju) koji su uglavnom po sadržaju pritužbe.

Po pitanju agrarne reforme paradigmatički je članak iz br. 6. od 6. 12. 1925., u kojem «Seljački dopisnik» piše o problemima koje ima novonaseljeno selo «Bokšić

²¹ *Plug*, br. 4. 22. 11. 1925.

²² Zdenka Šimončić-Bobetko, *nav. dj.*, 259.

– Lug». Tamo je na zemlji veleposjednika Fodora (nadimak Crni), koji je za vrijeme prevrata pobjegao u Mađarsku, stanovništvo naseljavao odvjetnik Zvonimir Hadžija po 2000 dinara za katastarsko jutro. Kada je započela likvidacija agrarne reforme ministra Pavla Radića, ispadalo je da je selo još uvijek dužno novac veleposjedniku. Uredništvo *Pluga* javlja se ispod ovog dopisa s jednom opaskom, koja pokazuje kakvu ulogu bi «Savez...» na sebe preuzeo: «Opaska uredništva: Mi ćemo poduzeti akciju da se stane na put gazdovanju gospodina Hadžije. Održat ćemo zborove i protestne skupštine. Nadalje ćemo tražiti kontrolu njegova rada. Zato molimo sve povjerenike po selima da nam materijal u stvari advokata gospodina Hadžije što prije dostave».²³ Nastavak ove priče završava dopisom seljačkog dopisnika, sada potpisanog Mije Beraića,²⁴ koji govori kako je nakon tužbe na Ministarstvo agrarne reforme dobio od načelnika za agrarnu reformu dopis u kojem piše da je čitavo selo prevareno od gore navedenog advokata jer se nijedan komad zemlje ne može prodati bez ministarskog odobrenja. Dakle, na stvari je bila prevara. Ima slučajeva gdje se seljaci žale na korupciju činovnika agrarnog ureda u Osijeku.²⁵ Seljani imaju pritužbe na nepravednu reviziju agrarne reforme još od 1922. kada vlasti započinju s naseljavanjem kolonista dobrovoljaca. Ovdje su najviše zarađivali činovnici koji su vršili izmjere pustare Novo Selo, a mjerili su u korist «Krndije d.d. i Našičke tvornice tanina i propila d.d., posjed koji su po agrarnoj reformi trebali dobiti seljani iz Seone, Donje Motičine, Pribiševaca, Velimirovca». Seljački dopis u ovom članku kritizira i čitav sustav funkcioniranja državnog aparata, žali se na nejednak tretman koji oni kao katolici imaju, po njegovu uvjerenju, naspram pravoslavnog stanovništva nekih sela, pa nastavlja: «...Dočim je zemlja sela Gornje Motičine ostala netaknuta i u miru su seljaci svoju ljetinu sakupili... a što je uzrok tomu? To je zato što je selo Gornja Motičina pravoslavno». Seljački dopisnik u nastavku svoga članka donosi sadržaj odluke službenog dokumenta po kojem su gore navedena sela trebala zbog socijalne nužde dobiti zemlju s gore spomenute pustare nedaleko Đurđenovca.

U članku «Gladovanje radnika u 1924. godini», uredništvo kritizira izvještaj Ministarstva socijalne politike u kojim se uspoređivalo radničke plaće u većim gradovima s cijenama živežnih namirnica. «Gospoda iz ministarstva (kojem je podsekretar radićevac Krnjević) žele položaj radništva prikazati boljim nego što je... računaju da jedan radnik treba mjesečno slijedeću hranu... prema proračunu radnik je za tu hranu trebao izdvojiti 351,50 Din., dok je prosječna nadnica iznosila 1043

²³ *Plug*, br. 6, 6. 12. 1925.

²⁴ *Plug*, br. 8, 23. 12. 1925.

²⁵ Z. Šimončić-Bobetko, *nav. dj.*, 239. «...od 10. veljače 1924. Županijski agrarni ured odgovara direkciji u Novom Sadu, koja ima sjedište u Beogradu, razlog tomu je nastojanje beogradskih vlasti da zadrži što čvršći nadzor nad provedbom agrarne reforme...», no malverzacija je na planu agrarne reforme bilo i dok je istoimenu ured imao sjedište u Zagrebu.

dinara... ako se podaci ministarstva razmotre kritički... uz činjenicu da je većina radnika oženjena, onda se i iz tako tendenciozno sastavljenih izvještaja vlade vidi sva strahota položaja u kojem se nalaze radnici u ovoj zemlji... Srpski i hrvatski buržujni složno u duhu ‘narodnog sporazuma’ nemilosrdno pljačkaju i izrabljuju radništvo, a razne žute organizacije kao Hrvatski radnički savez pomažu tu pljačku, varajući i obmanjujući radništvo sa licemjernim patriotskim frazama...».²⁶ U ovome članku možemo uočiti neke aktere i pojmove kojima će se list koristiti u kritici novonastalog stanja u Kraljevstvu SHS nakon što je HSS priznao Vidovdanski ustav.

Odnos prema HSS-u i «RR» vladi

Posebnu ulogu novine *Plug*, po navodima iz biografije Milana Vinkovića, imale su u kompromitiranju i kritiziranju vlade RR. Već je bilo spomena u prvom broju «Pluga», u kojem se razmatrala politika carinskih tarifa, da o tom pitanju «...nova Seljačka vlada... ne zna izlaz...». U sljedećem broju (fond Muzeja: br. 4. od 22. 11. 1925) ton i napadi na Radića su se promijenili. U članku «Unutrašnja situacija», predsjednika HSS-a uredništvo naziva «Stevanom Radićem», a dodaje mu se i da je besavjesni politički špekulant i varalica. «...Ulazak Radića u vladu nije nikakav njegov uspjeh prema Pašiću, to je samo uspjeh beogradskih militarista organiziranih u bijeloj ruci... kada im više ne bude potreban Radića će odbaciti kao staru, dobro izmikanu krpu...».²⁷

U promatranju odnosa *Pluga* prema HSS-u treba uzeti u obzir članke koji se time bave i smisao kritike upućenu Radiću.

Po tom pitanju zanimljiv je članak «Skrb RR vlade za besposlene radnike» iz br. 5 od 29. 11. 1925. Naime, članak se bavi problemom nezaposlenih radnika u gradu Zagrebu koji, ako su uhićeni tijekom policijskih racija kao «skitnice», tada ih se osuđuje na višegodišnji izgon iz Zagreba. Članak osuđuje policiju što onemogućava siromašnim seljacima da u gradu pronađu ikakav posao. Druge strane, ti ljudi, jedanput uhićeni, postaju mogući kriminalci jer je svako legalno zaposlenje, koje bi nakon toga moglo uslijediti, po današnjem poimanju pravnog sustava bilo nemoguće. Tako policija građane tjera u kriminal. «I umjesto da se cijeli taj srednjovjekovni sistem policijskih izгона likvidira, pogotovo jer se po ustavu, nikoga ne može izgnati bez sudske presude. RR – vlada čini nešto, čega bi se stidjela svaka druga država...».²⁸ Po napatku vlade, kako govori Vinković, zagrebačka policija nije više tzv. «izgonaše» slala kotarskom sudu, koji bi ih slao u zatvor na nekoliko dana, već automatski

²⁶ *Plug*, br. 4, 22. 11. 1925.

²⁷ *Plug*, br. 4, 22. 11. 1925.

²⁸ *Plug*, br. 5, 29. 11. 1925, 2.

predaje sudbenom stolu da im se sudi po članku 6 Zakona o zaštiti države. Po tom Zakonu «...mogu se, naime, oni koji nemaju stalnoga zanimanja i ne mogu iskazati od čega žive, osuditi na višegodišnji prisilni rad...». Vinković objašnjava da je ovaj zakon sastavila vlada demokrata i radikala, no zbog osude svjetske javnosti ovaj je Zakon tzv. vlada PP nije primjenjivala u praksi. No, kako nastavlja u svojem izlaganju, RR vlada je, «uz potporu onih koji im još vjeruju», naredila zagrebačkoj policiji «...da kalvarijski put na prisilan rad otvori sa jednim transportom radnica, koje je već ranije policijska praksa nagnala na prostituciju, ...pred zagrebački Sudbeni stol, a potom na trogodišnji rad u kaznionici u Novoj Gradiški».²⁹ Već je prije bilo riječi da je vladina deflacijska politika dovela do siromašenja velikog broja seljaka. Ona u isto vrijeme isključuje iz tržišne ekonomije sve one koji ne sudjeluju u stvaranju nacionalnog dohotka.³⁰ Proizvodi se i uvozi onoliko koliko je dovoljno za funkcioniranje deflacijom suženog tržišta.

Vinković u ovom članku kritizira činjenicu da svatko može po ovom Zakonu biti osuđen kao protudržavni element odnosno skitnica tko bi zbog političkih razloga bio otjeran s posla. On je u činjenici da se moglo dobiti otkaz zbog politike vidio dokaz nefunkcioniranja ustavne države.

Zanimljiv članak koji se razračunava s ideologijom stranaka koje su u funkciji kapitala nalazi se u *Plugu* br. 6. Naime, autor pod naslovom «Banke vode politiku» govori kako ni HSS ni radikali nisu osnovali banke, no dok je danas već svima poznato da su radikali «jedna družba za eksploatiranje i pljačkanje države». Radićevci pak, koji su dotada regrutirani iz redova srednjeg građanstva i bogatog seljaštva, u prilici su da postanu «izrabljivači i gulikože». Autor se poziva na članak koji je iz *Slobodnih Novina* prenesen u br. 5 *Pluga* o postavljanju HSS-ova istaknutog člana Stjepana Košutića na mjesto ravnateljstva tvrtke «Virbo d.d. za eksploataciju drveta».³¹ «Članak 97. Zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima građanskog reda glasi... Državni službenici ne mogu biti članovi upravnog ili nadzornog odbora privrednih udruženja ili zadruga za uzajamno pomažanje... Izvan svake je sumnje da zakon zabranjuje spomenutoj gospođi biti u upravi takvog poduzeća. Usprkos takvoj zabrani... njihov šef, ministar šuma i rada, Nikić, inače član i poslanik HSS-a, im to dopušta...».³² Postavlja si pitanje

²⁹ Isto.

³⁰ Zdenka Šimončić-Bobetko, *nav. dj.*, 261. «Deflacijska monetarna i kreditna politika države, uza smanjenje kupovne moći stanovništva ... tijekom 1924. i 1925. propala su mnoga nesolidna poduzeća, i tvrtke koje nisu našle investitora, budući da Narodna banka prestaje usmjeravati novac prema Hrvatskoj...».

³¹ *Plug*, br. 5, 29. 11. 1925. Članak donosi popis svih članova upravnog odbora ove tvrtke, koji su bili u sukobu interesa: Bogoslav Kosović, pomoćnik ministra šuma i rada, Lujo Novak, načelnik u istom ministarstvu i Mijo Frković, šef kabineta istog ministarstva. Zatim Đorđe Jelinić, istaknuti radikal i u isto vrijeme književnik, i na kraju advokat Stjepan Košutić.

³² *Plug*, br. 5, 29. 11. 1925.

kako to da jedna stranka (misli se na HSS – op. H. V.), koja je dotad zastupala stav da se bogatstva kao što su šume, rudnici, itd. ne smiju se dati na eksploatiranje kapitalistima već trebaju ostati u vlasništvu države ili općine, sada u upravne odbore postavlja svoje poslanike. Nastavlja da je do ovakvog preokreta došlo u Radićevoj politici i po želji hrvatskih banaka koje su u sporazumu s radikalima htjeli «sporazum» sa srpskim kapitalistima i vlastodržcima. «Mi smo već prije nekoliko godina upozoravali hrvatski radni narod u gradu i na selu, da će ga Radićevci izdati zbog interesa i po želji hrvatskih kapitalista, bogataša i banaka. To se evo i dogodilo...». U istom članku konstatira se kako *Jutarnji list* hvali i oduševljeno prihvaća Radićevu politiku «sporazuma», no nakon toga povezuje vlasničku strukturu ovog lista s velikim štamparskim poduzećem «Tipografija», koja je u vlasništvu najveće bankarske kuće u Hrvatskoj. Naime, Hrvatske eskomptna banka, koja «...ima kapital i rezerve 190 milijuna dinara i drži u svojim rukama, odnosno kontrolira veliki dio industrije i trgovine u Hrvatskoj... ako se Eskomptna banka oduševljava sporazumom, tada hrvatsko radništvo i seljaštvo ima puno razloga, da se itekako boji sporazuma...». Stjepan Radić, konstatira pisac članka, ne vodi politiku hrvatskog naroda, već hrvatskih banaka koje su velikim dijelom i u stranom vlasništvu.³³ «Naime uz hrvatske kapitaliste upravljaju u bankama i engleski kapitalisti, koji predstavljaju Anglo-Austrian Bank», pri čemu ni to nije problem. Problem je taj što, iako se u državi sukobljavaju konkurentske buržoazije koje svoj politički izraz dobivaju preko nacionalističkih i populističkih stranaka, država ne vodi politiku u interesu društva, već u interesu bogatih i monarhijskih struktura koje (monarhijske strukture) *Plug* naziva «bijelom rukom».

U članku «O nacionalnom pitanju» iz 13. prosinca 1925. *Plug* objašnjava svoje viđenje politike nacionalističkih stranaka i zašto je tim strankama svojstveno sukobljavanje s konkurentskim nacionalizmima, pa kaže «Jedan od načina zaludivanja radnika i seljaka, i pomračivanja njihove klasne svijesti jest nacionalno huškanje, kojim buržoazija mudro rukovodi u korist svojih interesa».³⁴ Članak se po uredničkoj koncepciji našao na prvoj stranici novina. Ima uvodni karakter i nastoji jednostavnim riječima čitaocu pokazati kako je sirotinja, sirotinja gdje god se nalazila i koje god rase bila. Naravno, u suprotnosti prema njima stoje kapitalisti, koji su svuda u svijetu kapitalisti samo s jednim interesom, a to je «interes», tako da ovdje pojam nacije i nacionalizma poprima negativno lice. Nacionalnom pitanju *Plug* želi dati jedan drugi smisao. Seljaci i radnici koji su zavedeni i koji ne vide što je njihov klasni interes moraju uočiti da je njihov

³³ Zdenka Šimončić-Bobetko, *nav. dj.*, 224. «...Od 1920. do 1924. na području Hrvatske i Slavonije otprilike je 50% privatnog kapitala svih banaka u zemlji, a od ukupne vrijednosti stranog kapitala što je od 1923. do 1925. investiran u industriju u Hrvatskoj, došlo je 30% iz Austrije, a 10 % iz Mađarske...».

³⁴ O nacionalnom pitanju, *Plug*, br. 7, 13. 12. 1925.

položaj u kapitalističkoj državi određen položajem koji kao zaposlenici imaju u ukupnoj društvenoj proizvodnji. Naravno, uvodnik je sastavljen s ciljem da prisjeti čitateljstvo na Radićev rječnik prije «sporazuma» i priznanja Vidovdanskog ustava i njegove koncepcije o «troimenom narodu»: «...Sada kada su se Radić i radikali udružili u zajedničku vladu pronalaze nove narode za optuživanje, radikalima su za probleme u državi krivi Grci (aspiracije na Solun), a Radić se odjedanput pretvara u velikog državotvorca i monarhistu i zastupa izgradnju jake mornarice naspram Italije».³⁵ U istom članku kritizira se vladajuća struktura Jugoslavije prije sporazuma. Jasno je na se temelju povijesnih okolnosti, u kojima je nastala Jugoslavija, ne može održati zajednica, koja je stvorena u ratu, tek pukim pozivanjem na floskulu o «troimenom narodu», pa kaže: «...Jugoslavija nije plod borbe njezinih naroda za ujedinjenjem u jednu državu, već je sporedni produkt imperijalističkog svjetskog rata i tako zvanih mirovnih ugovora. Donošenjem Vidovdanskog ustava, koji je uperen ne samo protiv radništva i seljaštva, već i protiv svih nacionalnih manjina i nesrpskih nacija, postigla je srpska buržoazija ozakonjenje svoje povlaštenosti u državi... sva politika unutrašnja i vanjska vodi se u interesu prvenstveno srpske buržoazije». Nacionalna, kapitalistička država favorizira jedino vlastitu nacionalnost. U kapitalističkom svijetu vladaju «fair play» odnosi među konkurentskim snagama, no nacionalizam ovoj konkurentskoj borbi daje poseban sadržaj, misli se u *Plugu*, tako da je i politika priznavanja «sporazuma» dovela do preformuliranja partikularnih nacionalizama u Jugoslaviji na nešto općenitiji nacionalizam «troimenog naroda». Članak zaključuje da «sporazum» Radića i radikala vodi zaoštavanju odnosa s Italijom. Budući da je taj sporazum u duhu kapitalistički, on ne može stvoriti realnu platformu na temelju koje bi se strasti između imperijalističkih politika smirile. Da je taj «sporazum» stvar naroda, tada bi ovdje bio uspostavljen «Savez Slobodnih Federativnih Republika Balkana» koji bi u duhu interesa radništva uspostavio pravedne odnose i smanjio nacionalne sukobe i ispade. Ovaj zahtjev za preuređenjem Jugoslavije, po nacionalnom ključu, javlja se i ranije u 7. broju *Pluga*, gdje se u članku «Za Balkansku federaciju» govori o strašnim prilikama koje vladaju u diktaturi Cankova u Bugarskoj. Članak završava s nadom da će progresivne snage na Balkanu uvidjeti kako je jedini izlaz u stvaranju balkanske federacije.³⁶

Ovdje bi se trebalo posebno naznačiti princip po kojem bi funkcionirao «sporazum» nakon priznavanja Vidovdanskog ustava. Jasna je stvar da tek po priznanju ustava možemo govoriti o početku funkcioniranja države na ovim prostorima. Ako pogledamo unazad, jasno je da HSS kao najjača opozicijska stranka teži u

³⁵ Jugoslavija na Balkanu, *Plug*, br. 8, 26. 12. 1925.

³⁶ Članak potpisuje neki *Beograđanin*, a svjedoči o posjeti članova Internacionale prosvjetnih radnika Beogradu. Autor govori i o tome kako je razgovoru s članovima *Intrenacionale* prisustvovao i «popularni vođa» dr. Sima Marković.

svojem političkom programu stvaranju nove zajednice, pozivajući se s punim pravom na Wilsonova načela, prava malih naroda na samoodređenje. Konsenzus političkih stranaka koje su okupljale tzv. prečane o pitanju preuređenja monarhije, dogodit će se tek 1932. kada je Pribičevićev SDS počeo usvajati načela federalizma.³⁷ SDK ili tzv. prečanski front nije bio jedinstven u pitanju preuređenja monarhije sve do navedene godine. Ne želim davati nikakvu ocjenu političkih stajališta, želim samo naglasiti da Kraljevstvo SHS ili kasnije Kraljevina Jugoslavija nije nikada profunkcionirala kao politička zajednica.³⁸ *Plug* podvlači da je «Jugoslavija» produkt okolnosti u kojoj se građani te zajednice³⁹ vide tek kao «...sredstvo vlastitih sebičnih ciljeva».⁴⁰ Takva zajednica nije u stanju da proizvede nekakav princip pravednosti ili barem moralnu obvezu da bi se pojedinac «...brinuo o pravednosti i pravičnosti prema bližnjim članovima njihove vlastite zajednice».⁴¹ U kritici nacionalističkih stranaka funkcionira jednako kao i u kritici Komunističke partije. Obje grupe Jugoslaviju vide kao nesretnu tvorevinu: jedni kao tamnicu naroda, a drugi kao kapitalističku tvorevinu koja postoji jedino zbog bogaćenja bogatih. Jasno je s obje strane da ako politička zajednica, koja želi biti legitimna, ne proizvede nekakav integrativni element koji bi tu cjelinu povezivao, tada, čak i u idealnim uvjetima, takva zajednica nema uporište u svojem nukleusu. Kad je Radićeva stranka priznala ustav monarhije, *Plug* preuzima isti kritički manevar koji je Radić upotrebljavao dotada. Naime, otvoren je prostor da *Plug* kritizira, napose s osnove neriješenoga nacionalnog pitanja i kritike kapitalističkog poretka. Dakle, nacionalno pitanje poprima u Vinkovićevoj političkoj akciji status jednog od temeljnih pitanja. Kako je Radić kao mogući politički saveznik «promijenio dres», sada se ponovno javlja prostor za povezivanje nacionalno ugnjetenih i politički i ekonomski obespravljenih, i to na platformi balkanske federacije.

U članku pod naslovom «Značajne godišnjice» iz 7. broja *Pluga* govori se o trima datumima koja se trebaju obilježiti u prosincu.⁴² Članak nastavlja u tonu kritike

³⁷ Ivan Jelić, Komunistička partija Hrvatske, 23.

³⁸ Ronald Dworkin, *Legitimnost demokratske vlasti. Integritet*, Zagreb 1996, 204. «...Pretpostavljamo da imamo osobite interese i obaveze spram drugih članova naše zajednice ... Amerikanci svoje političke apele, svoje zahtjeve, vizije i ideale prije svega upućuju drugim Amerikancima ... Zajednicu tretiramo tako da ima prvenstvo pred pravednošću i ... u tom smislu ... mi tretiramo političke zajednice kao istinski asocijativne zajednice».

³⁹ Isti, 205. «...Oni mogu (članovi zajednice) razraditi neku diobu rada, i svaki se može držati sporazuma dokle god misli da mu to ide u korist, ali ne i preko te točke, niti iz nekog drugog razloga».

⁴⁰ Isti, 207.

⁴¹ Isti, 207.

⁴² Značajne godišnjice, *Plug*, br. 7. «Prvih dana ovog mjeseca padaju tri veoma značajne godišnjice. 1. decembar 1918., zatim 5. decembar 1918. i 8. decembar 1920. Sva, ta tri datumima znače važne političke događaje u ovoj državi i u životu hrvatskog seljaštva i radništva».

Radićevih, predsporazumskih akcija. Kako je već prije bilo govora, HSS se mobilizirao iz nižih slojeva hrvatskog društva. I samo ime stranke, koje je često mijenjano, svjedoči o promjeni političkog angažmana: od pučko-seljačke, preko republikansko-seljačke, do opće seljačke stranke. *Plug* insistira na tezi da HSS zastupa interese hrvatske buržoazije i nastavlja: «dok se cijela država pripremala proslaviti 1. prosinac 1918. Dan ujedinjenja, dotle (pogotovo nakon sporazuma) se ova druga dva datuma (5. 12. 1918. i 8. 12. 1920. – op. H. V.) nastoje prešutiti».⁴³ Kao što je već bilo govora, nacionalno pitanje postaje jedno od najvažnijih pitanja čijom eksploatacijom država želi pridobiti što više simpatizera i smanjiti utjecaj HSS-a. *Plug* će ovom pitanju pristupiti polazeći od kritike hrvatske buržoazije. «...Jer 1. prosinca je hrvatska buržoazija bez pitanja naroda i bez ovlasti hrvatskog sabora predala vrhovnu državnu vlast u ruke beogradskih vlastodržaca, koje je već prije zvala da sa svojom vojskom dođu praviti ‘red’ u Hrvatskoj i ostalim zemljama...» i nastavlja kako je neovisno o zaključcima Sabora od 29. listopada 1918. proglasila u Beogradu ujedinjenje. Zanimljivo je kako autor kroz ovaj članak provlači točno one političke ideje koje su 2. 12. 1918. iznijeli predstavnici HSP-a u tzv. «Prvom prosvjedu protiv ujedinjenja i načina ujedinjenja ili manifest protiv ujedinjenja».⁴⁴ Je li HSP bila ona nacionalistička stranka s kojom bi se komunisti u Hrvatskoj povezivali u borbi protiv monarhističkih struktura, odnosno je li ih *Plug* vidi kao alternativu HSS-u? Po tom je pitanju zanimljiva «afera Diamantstein» iz srpnja 1919. godine. Naime, Vladimir Čopić – nekadašnji frankovac, a od 1919. jedan istaknutijih vođa KP-a u Hrvatskoj – radi na povezivanju s režimom Bele Khuna zbog predrevolucionarne situacije u Hrvatskoj, nastale zbog nezadovoljstva ujedinjenjem. Nakon već spomenute kvalifikacije Jugoslavije kao versajske tvorevine, Vinković nas podsjeća na pokušaj HSP-a, radikalne i donekle marginalne političke stranke, koja je među prvima pozivala na samostalan put Hrvatske. Ova teško branjiva teza zbog činjenica koje znamo o stavu KP-a o nacionalnom pitanju postaje zanimljivija ako zanemarimo činjenicu da se u ovom članku radilo o jednostavnom prisjećanju autora novije povijesti s ciljem da kritizira HSS.

U tom bi slučaju Vinkovićev *Plug* bio odmak od politike KP-a po nacionalnom pitanju, koja je još od predratnog razdoblja opterećena sukobima unutar Druge internacionale,⁴⁵ Načela internacionalizma izdana su pred Prvi svjetski rat suradnjom socijaldemokrata s nacionalističkim strankama. Lenjin je pak stvarajući Treću internacionalu iznio vlastita iskustva kako ostvariti revoluciju, a među njima je

⁴³ Datum kada je na masovnom skupu na sajmištu u Zagrebu Stjepan Radić s istaknutim članovima svoje stranke prisegnuo Hrvatskoj Republici. Osobno je tada privukao mnoge pristaše da ne prisežu na Vidovdanski ustav.

⁴⁴ Ivo Banac, *nav. dj.*, 248.

⁴⁵ Tiče se saveza lijevih stranaka sa desnim strankama, a posebno oko izglasavanja ratnih kredita. O tome vidi: Herman Gorter, Otvoreno pismo drugu Lenjinu, *Revolucija nije partijska stvar*, Beograd 1987, 47. i Rosa Luxemburg, *Ruska revolucija*, *nav. dj.*, 23.

bila i eventualna suradnja s nacionalističkim strankama.⁴⁶ Kako su u vrijeme Vukovarskog kongresa još uvijek žive razmirice između nekadašnjih suradnika u Drugoj internacionali, vjerojatno je da su članovi KPJ nacionalno pitanje, kao jedno od važnijih, usvojili po mišljenju Kominterne u vlastitom programu predrevolucionarnog djelovanja. Dakle, najprije iz pragmatičnih razloga usvojili, a potom odbacili. Vinkovićev *Plug* prihvaća stavove Kominterne, ali otvoreno govori o hrvatskoj državnosti. Zanimljivo je ipak da nacionalno pitanje veže s legitimnošću državnog aparata.⁴⁷ Srodnost nekih pravaških ideja s komunističkom vidljiva je i u Šufflayevoj ideji o samostalnoj Hrvatskoj koja bi bila u labavom savezu s Srbijom, Crnom Gorom i Bugarskom.⁴⁸ Valja napomenuti da je KPJ tek po dolasku Josipa Broza na čelo prihvatila ideju federalističkog ustrojstva komunističke Jugoslavije na osnovi nacionalne ravnopravnosti. Dakle, nedvojbeno možemo za *Plug* tvrditi da je afirmativno gledao na nacionalno pitanje i da mu je dao jedan novi sadržaj: federacija Balkana. Znakovito je da je riječ o 1925. godini.

U istom broju u članku «Prisega rezervista» uredništvo pojašnjava da je u svim hrvatskim krajevima provođena prisega vojnih obveznika. To je Radićevo djelo, kaže se, jer su svi seljaci i radnici, koje je Radić još 1920. obvezao na prisegu Hrvatskoj Republici, prisegnuli vidovdanskoj monarhiji. «... Stevan je mogao da zasjedne na mekani ministarski fotelji na kojem će moći da puni džepove svoje...». U ovom članku vidljivo je da autor aludira na populističku simboliku kojom se Radić, možda tada u uvjerenju, obavezao hrvatskom narodu. Karikira istim nacionalnim nabojem ili ikonografijom kojom nacionalističke stranke «trguju» u borbi za prikupljanje što masovnijeg auditorija. «...Tada je Stipa Radić (onda još nije bio Stevan) tražio od njih da prisegnu za hrvatsku republiku i sam je Radić sa svojim zastupnicima prisegao. Sada opet Radić je tražio od tih seljaka i radnika da prisegnu protivno onoj svojoj prijašnjoj prisezi. Samo je ovaj put na pozivnici pisalo, da svakog onog, koji ne prisegne čekaju zakonske posljedice...».⁴⁹ Autor članka navodi kako je povodom prisege rezervista bilo dosta žalbi čitatelja, no zbog zakona o cenzuri nisu u mogućnosti objaviti niti jedan. *Plugu* se jedino može zamjeriti manjak osjećaja za populizam. Nacionalnom pitanju ne pristupa jednako kao nacionalističke stranke. Zadatak je na novi način definirati naciju i neovisno o najjačoj nacionalističkoj stranci ponuditi rješenja koja će «narod» prihvatiti uviđajući svoje klasne jednako kao i nacionalne interese. A da je *Plug* svjestan važnosti HSS-a, o tome nam govori članak koji je izašao 10. siječnja

⁴⁶ Žarko Puhovski, *Socijalistička konstrukcija zbilje*, Zagreb 1990, 14. «...Lenjin ... teorijski tekstovi rađeni po načelu da im je temeljna zadaća rješavanje posve praktičkih problema pred kojima se Lenjin kao političar i revolucionar nalazi».

⁴⁷ Značajne godišnjice, *Plug*, br. 7.

⁴⁸ Banac, 252.

⁴⁹ *Plug*, br. 7, 3.

1926. u 10. broju *Pluga*. U članku pod naslovom «Radnici i seljaci sviju zemalja ujedinite se!» piše da je u «studenom 1923. u Moskvi održana prva internacionalna konferencija radnih seljaka». U članku se govori i o uključivanju HSS-a u Međunarodni seljački savjet: «...Hrvatska republikanska seljačka stranka raspolagala je snagom koju nikada nitko i ničim nije mogao oboriti...», ali u nastavku nastavlja o izdaji interesa hrvatskih seljaka i radnika. Očito se ne želi stvoriti dojam da je vodstvo Kominterne računalo na HRSS, na stranku, kako se i kaže u članku, koja je u stanju uzdrmati Jugoslaviju, koja s Rumunjskom i Čehoslovačkom želi suzbiti i biti brana komunističkom nadiranju. Nastavlja u nadi da će seljaci i radnici uvidjeti da je u slučaju Radića ovdje riječ o jednom izdajstvu i da će sami preuzeti kontrolu preuzimanjem vlasti u državi.

Zadnji je broj *Pluga* koji je trebao izaći i na ćirilici zaplijenjen. To ide u prilog tezi da su radikali podmetali tijekom koalicijskog sporazuma HSS-u jer se režim nije bunio dok je u jednim pokrajinskim novinama otvoreno blaćen njegov koalicijski partner. Osim toga, može se samo nagađati koliki bi potencijal *Plug* ostvario da se njegova naklada proširila čitateljstvom ćirilicnoga pisma.

Zaključak

Glasilu KP-a *Plug*, po riječima urednika Milana Vinkovića, postigao je dosta zapažen uspjeh na području kotara Našice zbog drvne industrije gdje je radilo dosta radnika koji su bili skloni akcijama komunističkih sindikata. O tome svjedoči i natprosječan broj glasova koje je KPJ 1920. osvojio na području kotara Našice u odnosu na ostali dio Hrvatske. Ono što možemo tvrditi za okolicu Našica, ne možemo garantirati i za područje samog grada. U Našicama je središte kotara, uvijek je bilo dosta zaposlenog stanovništva u administraciji, u trgovini i u raznim obrtima.⁵⁰ Industrijski razvoj grada Našica u tom je razdoblju podređen osnovnim potrebama stanovnika koji žive u gradu. Osim veletrgovine, koju u tom razdoblju između ostalih drži i Vinkovićev otac, u Našicama se na razini uslužnih djelatnosti proizvodi pivo. Tu je bila i «Munjara», razvijena je bila mlinarska industrija, Ribnjačarstvo Našice d.d. itd. Sve ti industrijski pogoni nisu se mogli brojem zaposlenih nositi s proizvodnim kapacitetima drvno-prerađivačke industrije koja je podignuta u okolici zbog eksploatacije nizinskih šuma i šuma na planini Krndija. Budući nisu zapošljavale puno radnika, sindikalne su aktivnosti mogle biti spriječene akcijom poslodavca, koji se često paternalistički postavlja nad svoje zapo-

⁵⁰ Josip Waller, Našičko obrtničko radničko društvo od 1876. do 1941., *Našički zbornik*, br. 5, Našice 1999, 231. «...Veoma malo je bilo isključivih poljoprivrednika. U tu kategoriju nisu ulazili obrtnici koji su uz obrt posjedovali i poljoprivredno zemljište».

slene. Upravo je zbog toga rubrika «Seoski dopisnik» imala najviše svojih novinara iz ovoga nizinskog dijela našičkog kotara: iz Đurđenovca, Grudnjaka, Zokova Gaja, Gutmanovaca, Bankovaca itd. Naselja i sela bila su zemljoradnička i kiri-jaška, unatoč tomu što je bilo mjesta nastalih radi eksploatacije šume i daljnje prerade drva (Đurđenovac) ili kolonizacijom u agrarnoj reformi (solunaši u Jovanovcu). Osim navedenoga, ovaj je nizinski kraj poznat i po svojim revolucionarnim akcijama. Selo Slavonske Bare bile su 1919. centar akcija «Zelenog kadra» i u to su vrijeme operirali i do Našica. Čak je i grof Pejačević posebnim vlakom pobjegao pred Kaderašima u Mađarsku, a iz tog je sela i čuveni Jovo Stanisavljević Čaruga. Ovaj nizinski dio povezivala je Gutthmannova željeznička pruga. Dio je stanovništva iseljavan radi što bolje eksploatacije zemlje u druga mjesta (npr. Zokov Gaj), a na njihovu je mjestu nastala velika ekonomija «Ciganuša». Radi eksploatacije ribnjaka, Gutthmann naseljava selo Grudnjak, nedaleko pustare Gutmanovci napravivši kolonu kuća u koje je naseljavao zaposlenike. Stanovništvu ovoga kraja potrebna je zemlja da bi zadovoljili svoje elementarne potrebe, pašnjaci da bi uzgojili stoku i, naposljetku, ogrjev iz okolnih šuma. Ovaj je kraj i socijalno i ekonomski bio pogodan za agitaciju i prikupljanje komunističkih simpatizera, i u ovom kraju *Plug* prikuplja vlastite simpatizere.

Dakle, po svom političkom angažmanu *Plug* ostvaruje svoje akcije neposredno djelujući kao svojevrсна sindikalna organizacija, zatim kao pravni savjetnik u slučaju rješavanja malverzacija oko agrarne reforme. KP kao ilegalna organizacija nema nikakva interesa u agrarnoj reformi, osim u aktivnom djelovanju prema zainteresiranim stranama kako bi ih u što većem broju obrazovali za vlastite interese. U tom smislu *Plug* je imao jednu pozitivnu ulogu, a čini se vjerojatnim da je upravo zbog svoje orijentacije ka sindikalnim aktivnostima imao zapaženu ulogu. S druge strane, odnos prema nacionalnom pitanju zanimljiv je zbog nekih specifičnosti.

Pozitivno gledanje na nacionalno pitanje može se promatrati kao jedan od zahtjeva Kominterne svojim članicama. S druge strane, posebna je kritika upućena HSS-u. HRSS stupanjem u vladu jedne versajske države prekida živu suradnju s Moskvom i «Seljačkom internacionalom». Rekonstrukcija i redefiniranje Jugoslavije tema je o kojoj raspravljaju sve političke stranke koje u svojim programima imaju zastupljeno nacionalno pitanje, pa se ova tema razvlači od ideja o preuređenju monarhije po nacionalnom ključu do ideja o uređenju cjelokupne regije Jugoistočne Europe kao federacije slobodnih naroda. Federacija slobodnih naroda Balkana čini se kao jedan od monstruoznih paketa kojim se želi reorganizirati Balkan, no budući da *Plug* tom pitanju daje za hrvatske prilike jedan tradicionalan pravaški izričaj, može se s punim pravom govoriti o jednom pragmatičnom stavu, realnom u sklopu općeg djelovanja Kominterne u širenju komunističke revolucije, što joj je primarno i bio cilj.

Dakle, u administrativnom središtu kotara Našice smješteno je i središte *Pluga*, a valja napomenuti da je i nakon 1926. godine iz Našica slana pravna, a u slučaju organizacije štrajkova protiv Našičke d.d., i materijalna pomoć, komunistima, radnicima i seljacima. Kako je Vinković u svojoj autobiografiji napisao, pomoć je bila slana i španjolskim dobrovoljcima za vrijeme njihova građanskog rata. Začuđujuća je činjenica da je centar komunističke agitacije i sindikalnih aktivnosti u Našicama bila kuća veletrgovačke obitelji Wollner, a isto tako valja napomenuti da je jedno vrijeme kao poslovođa u Wollnerovoj trgovini radio i Matija Salaj.

Izvori i literatura

1. Herman Gorter, Otvoreno pismo drugu Lenjinu, *Revolucija nije partijska stvar*, Beograd 1987.
2. Rosa Luxemburg, Ruska revolucija, *Revolucija nije partijska stvar*, Beograd 1987.
3. Ivan Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937. – 1941.*, Zagreb 1972.
4. Žarko Puhovski, *Socijalistička konstrukcija zbilje*, Zagreb 1990.
5. *Ekonomski leksikon*, Zagreb 1995.
6. *Revolucija pod okriljem Kominterne, Izabrani spisi Milana Gorkića*, Beograd 1987.
7. Bosiljka Janjatović, *Politika HSS prema radničkoj klasi*, Zagreb 1983.
8. Ivo Šarinić, *Ideologija hrvatskog seljačkog pokreta*, Zagreb 1935.
9. Ivo Banac, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb 1984.
10. Zdenka Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj*, Zagreb 1997.
11. *Legitimnost demokratske vlasti – Izbor radova*, Zagreb 1996.
12. *Našički zbornik* br. 5, Našice 1999.
13. Stamenko Radojković, S rudarima u Ruru, *Četrdeset godina – Zbornik sjećanja aktivista jugoslavenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1917. – 1929.*, Beograd 1960.
14. A. O. Hirschman «Retorika reakcije», Zagreb 1998
15. H. Arendt, *Totalitarizam*, Zagreb 1996.
16. Arhivski fond, Zavičajni muzej Našice, časopis *Plug*, br. 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
17. *Biografija Milana Wollnera-Vinkovića*, ustupila ju je gospođa Vera Vinković.

Summary

Plug – A Newspaper For the Protection of Peasants' Interests

The author deals with the newspaper *Plug*, a bulletin of the Communist Party. According to its editor Milan Vinković, it was rather successful on the territory of the Našice district in Slavonia. This was mainly due to the fact that there were many workers in the wood industry, inclined to the actions of the communist oriented trade unions. The paper functioned as a sort of a trade union organization and legal adviser for the victims of the abuses connected with the land reform in royal Yugoslavia. The paper was dealing even with the Croatian national question, and it supported the idea of the federation of free nations on the Balkans. The paper promoted solidarity between workers and peasants as well. Therefore, it is particularly interesting to note the extensive and strongly negative commentaries of Stjepan Radić's (leader of the Croatian Peasant Party) acceptance of the Yugoslav royal constitution, and his entering in the Beograd government in 1926. The regime suppressed the newspaper in that very same year, when the editors tried to bring the newspaper out from the local on the wider public scene, by publishing it in Cyrillic script.

Key words: newspaper *Plug*, Communist Party of Yugoslavia, Croatian Peasant Party, Našice, trade unions, press, censorship.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka